افتخارالواعظین — می خواستم عرض کنم که نتیجه انتخابات این دفعه کمیسیون داخله بیشترش صرف این شده است که قانون منع احتکار غله مرتب شده بگذرد واین یك‌مرتبه آمد بمجلس وبکمیسیون ارجاع شدوباحضور آقایان که‌اطلاعات داشته‌اند کاملا در آنجا مذاکره شد در راپورت مفصل هم طبع و توزیع شده و خود رئیس هم می دانند که فوائد این بسیار است ازطرف کمیسیون داخله‌بنده تقاضا می کنم که‌این‌راپورت‌هم جزودستور گذاشته شود .

رئیس — جزو دستور گذاشته میشود

ادیب التجار — یکی ازکار های مهمی که مجلس مقدس در نظر داشت تفتیش مالیه مملکت بودکه مدتها است اشخاص عوض‌شدند و ۴ نفرهم‌در این اواخر استعفا دادند واستعفای آنهارا نمی‌دانم جهتش‌چه چیز است‌خوبست بگویندکه آقایان‌ملتفت شوند اگرهم حالا نمی گویند درجلسه آتیه‌بگویند وکسر آنها راانتخاب نمایند واستدعا می کنم که‌آقای رئیس جزو دستور آتیه‌بگذارند .

رئیس — چند کمیسیون است‌که اعضایشان کسراست انشاءالله درجلسه آتیه‌انتخاب میکنیم .

دکتر علی‌خان - نمی‌دانم چه علتی‌داردکه هرچه از کمیسیون‌معارف راپورت می‌آیدوغالبشان هم مهم است یکی راپورتش داده شده است‌و آن روزنامه رسمی‌است ویکی‌دیگر اعزام محصلین‌است بخارجه اینهارا خوب‌است‌مقرر فرمایند جزو دستور گذاشته شودکه زودتر تکلیفش معلوم شود و یك رأی بیشترندارد ومخصوصاً راپورت اعزام‌محصلین را تقاضا می کنم زودتر جزءدستور گذاشته‌شود

رئیس — راپورت کمیسیون که در باب محصلین است هنوز نرسیده است ودر باب روزنامه رسمی‌هم آنرا راجع کردیم بکمیسیون بودجه تازه راپورتش رسیده بعداز طبع و توزیع جزء دستور گذاشته می‌شود

دکتر علی‌خان — راپورت‌اعزام‌محصلین داده شده‌است .

(مجلس یکساعت‌ونیم ازشب گذشته ختم‌شد)

جلسه ۲۱۶
صورت مذاکرات روز شنبه ۲۵ شهر صفرالمظفر ۱۳۲۹

مجلس دوساعت وربع قبل از غروب آفتاب بریاست آقای ممتازالدوله تشکیل شد .

صورت مجلس جلسه قبل را آقای معاضد - الملك قرائت نمود .

غائبین جلسه قبل : آقایان مستشارالدوله — حسنعلی خان - سپهدار اعظم - سردار اسعد — بدون اجازه — آقای آقامیرزا محمد نجات‌بااجازه غایب بودند .

آقایان حاجی‌سیدنصرالله - آقامحمدبروجردی حاج وکیل الرعایا - آقا عبدالحسین - آقا میرزا ابراهیم قمی بموقع مقرر حاضر نشدند .

رئیس — درصورت مجلس حاضر هست .

دکترعلیخان .. درصورت مجلس لازم‌بود اسامی‌اشخاصی که درهریك ازاحزاب معرفی‌شده‌اند قید شود و چون می بینم درصورت مجلس اسامی حزب اقل قید نشده است حالا متذکر شدم روز قبل بنده درست متوجه نشدم که اسامی حزب‌اکثر یعنی ائتلاف‌کننده هارا نوشته بودند یاخیر واینکه امروز متذکر شدم بواسطه این است که می‌بینم در روزنامه اسم بنده را بجای اسم آقای دکتر امیرخان نوشته‌اند واین را که عرض می کنم‌نه‌این است که بنده مخالفت داشته‌باشم باآن پرو گرامی که نوشته شده است بلکه غرضم این است که این یك چیز خلاف واقعی است که نوشته شده باینجهة گمان میکنم لازم بود قیدشده باشداسامی اشخاصیکه در هریك از احزاب هستند چون بنده جزو هیچ حزبی وهیچ ائتلافی نشده‌ام .

رئیس — درصورت مشروح مجلس نوشته شده این‌خلاصه‌صورت مجلس‌است که خوانده‌میشود.

دکتراسمعیل‌خان — بنده هم میخواستم همین را عرض کنم که آقای دکتر علیخان اظهار کردند دکتر امیر خان اشتباه بدکتر علی خان شده است .

آقامیرزا یانس - بنده آنروزبعد ازقرائت دستخط آقای نایب‌السلطنه عرض کردم که خوب است این یادداشت چاپ شود درصورت مجلس‌قید نشده است .

بهجت - اخطار نظامنامه دارم .

رئیس — بفرمائید .

بهجت - درماده ۱۰۴ نظامنامه‌داخلی‌مینویسد قبل از آنکه داخل موضوع مباحثات شوند رئیس نوشتجات و مطالبیکه راجع بمجلس است باطلاع نمایندگان میرساند وچندین باراین‌مسئله مذاکره شده وجوابیکه ازطرف رئیس گفته میشود اینستکه میفرمایند عرایضی که بمجلس میآید راجع میشود بکمیسیون عرایض ودرآنجا قسمت میشود مطابق آنماده‌که تکالیف کمیسیون عرایض در آن معین شده است‌عمل‌میشود حالا بعضی تلگرافات‌یاعرایض است‌که بمجلس میآیدو بکمیسیون عرایض‌رجوع میشود و کمیسیون عرایض رجوع بمجلس کرده‌است یعنی‌بهیئت‌رئیسه فرستاده است ازجمله دوتلگراف ازانجمن ایالتی کرمان یك‌تلگراف ازانجمن ایالت فارس یك تلگراف ازخراسان واز انجمن ولایتی اصفهان‌هم آمده است‌درخصوص قتل مرحوم‌صنیع‌الدوله وخوانده‌نشده است .

رئیس- این‌خارج ازحدود اخطار نظامنامه است این اخطارنظامنامه نیست .

بهجت - اینماده ۱۰۴ نظامنامه است‌واخطار نظامنامه است‌اجازه بدهید عرض کنم.

رئیس - بنده اجازه نمیدهم .

وزیرامورخارجه — در باب مناسبات ایران باسایر دول متحابه بنده خودم بشخصه عازم بودم که درمجلس محترم بیان‌مطالبی که دراین‌چند وقت خدمت بنده دروزارت خارجه بربنده معلوم و مکشوف شده بنمایم و خیلی ممنونم‌که بعضی از نمایندگان محترم هم مثل آقای معاضدالملك هم‌عقیده بابنده بود و خواسته‌اند که این‌مسئله مهم که درواقع از مهمات ومطالب اساسی هرمملکتی است بمحل مذاکره گذاشته شود آقایان بهتر از بنده می‌دانند که هردولت هرقدری که برقوا و اهمیتش می‌افزاید همانقدر مناسبات سیاسی بین‌المللی وبین‌الدولی زیادتر میشود امروز ایران که در میدان پولتیك عالم جالب دقت‌نظر عمومی‌نسبت بخودشده یك‌موقعی را داراست که حاجت باینکه در آن باب دراینجا عرض بکنم نیست بااین موقع مهمی که پیدا کرده براولیای امور البته فرض است که این مسئله اساسی را که حفظ و ازدیاد حسن مناسبات دولت ایران باخارجه است درنظر دقت‌خود بگیرند ومساعی خودرا همیشه درآن باب صرف بکنندبنده از اولی که وارد این خدمت شدم بسابقه مناسبات متعرض نمی‌شوم فقط که ازشروع باین خدمت‌محترم عرض میکنم که سفرای دول متحابه ازاول ملاقاتی که بابنده کرده‌اند تابحال در چندین جلسه هریك جداجدا حسیات دوستانه واظهار همراهی وموافقت خودشانرا باین اساس حاضر ایران بیان فرمودند و تأمینات متوالیه داده‌اند که مایلند باین که ایران باین اساس جدید دارای ترقیات کامله پیشرفت‌های عالیه‌بشودو بالخصوص ازوقتی که حرکت‌والاحضرت اقدس‌آقای نایب‌السلطنه بایران گوش‌زد شد درهر جلسه که سفراء بوزارتخارجه آمده‌اند این‌مسئله را بیشتر وباصمیم قلب اظهار واطمینانات خیلی‌مستوفی داده‌اند بعداز ورود آقای نایب‌السلطنه هم‌بطهران یك‌مرتبه که بوزارت امور خارجه آمده بودند باز حسیات دوستانه خودشان را بطور اتفاق با تأمینات باین که دول متحابه بایك مناسبت خاصی امیدواری دارند که بااین‌اساس دراین نایب‌السلطنه عالم‌دولت خواه ملت‌دوست برای ایران ترقیاتی حاصل بشود که موجب مسرت دول متحابه بشود چنانکه در موقع شرفیابی خدمت والا حضرت اقدس هم همین بیانات را همگی کاملا عرض کرده بودند که والاحضرت در موقع‌شرفیابی نمایندگان محترم اظهار مسرت خود را از آن بابت بیان فرمودند این است در اینجا باکمال مسرت و امیدواری میتوانم عرض کنم که امروزه ما بین ایران و دول متحابه کمال حسن مناسبت حاصل است و چون احتمال میدهم که آقایان نمایندگان مایل باشند که مقداری ازمناسبات ما بادول همسایه بالخصوص بیشتر اظهار بشود لزوماً اشعار میدارم‌که یکی از مسائل مهمه ما مسائل حدود ما است با دولت علیه عثمانی که همه میدانید مدتی است اولیای دولت ایران را این کار مشغول کرده است و با بیانات منصفانه و دوستانه که اولیای دولت عثمانی در اسلامبول و جناب حسین‌حبیب‌بیك سفیرکبیردولت علیه عثمانی با آن حسن نیتی که دارد در طهران اظهار میکند و با آن نطق مشفقانه که جناب صدراعظم دولت علیه عثمانی در پارلمان اظهار کرده اند امیدواریم‌که این مسئله هم بزودی قطع و فصل شده نگرانی از این باب باقی‌نمانده‌وحسن روابطی که‌باآندولت‌همسایه‌داشته‌ایم‌وباز بطریق‌اکمل هست‌مکمل‌تر شود.

در این اواخر از طرف سفارت دولت فخیمه انگلیس در طهران مراسله بوزارت خارجه درباب جنوب رسیده بود که از آن بابت یك مقدار اذهان عامه نگران و اولیای امور متوجه آن کار بودند ولیکن وقتی که اولیای دولت انگلیس ملاحظه کردند که ایران بمسئله جنوب اهمیت داده و آن مسئله را باکمال دقت پیشنهاد خود کرده که امنیت جنوب که اسباب رواج تجارت وامنیت عمومی است بطور تکمیل حاصل شود اظهار موافقت خودشان را بیان کردند تابجائیکه اعلیحضرت پادشاه انگلیس در افتتاح پارلمان آن دولت با کمال نزاکت بیانی فرمودند که من زیادبر آن نمی‌توانم عرض کنم که حسیات دولت انگلیس را در میل باقتدار و امنیت ایران اظهار نماید و این بزرگترین دلیل است بر حسن نیتی که آندولت بزرك نسبت بدولت ایران دارد و در اینجا هم جناب سرژرژ بار کلی وزیر مختار دولت انگلیس از اول ملاقات تا بحال با یك عبارتی که بنده بآن خیلی قیمت می گذارم صحبت و همراهی خودشان را بهبنده اظهار کرده‌اند در امورات جاریه دلایل آن را بطور وضوح می‌بینم و بالاخره البته اذهان منتظر است که از مناسباتیکه دولت ایران بادولت امپراطوری روس دارد ذکری بشود ازروز تأسیس این کابینه که بنده درآن بسمت وزیر امور خارجه معین شده‌ام جناب وزیر مختار دولت بهیه روس در اینجا درهر موقع بطور صمیمیت اظهارات دوستی خودشان را بیان کرده‌اند که حقیقتاً میتوانم عرض بکنم که درحسن موافقت ومساعدت واطمینان بیك دولت دوستی همین‌قدرمیتوان اظهار کرد ودرمسائل اموری که درو زارت خارجه بین بنده وایشان موقع مذاکره گذاشته شده است صریحاً عرض میکنم درتمام آنها حسن موافقت ویکجهتی بخرج داده اند وبعداز آنکه آقای نایب‌السلطنه تشریف آوردند مابالخصوص اظهارات خیلی دوستانه خیلی صمیمانه خودشانرا حضور آقای نایب‌السلطنه بیان کردند وچون لازم است که دراین موضوع خاطر نمایندگان را بعداز بیانات کلیه بالخصوص متوجه بعضی مسائل کنم تا بدانید که دولت امپراطوری روس با این اساس شما موافق و از مساعدت هیچ دریغ ندارد این است که عرض می کنم یکی از دلائلش این است که وقتی که آقای نایب‌السلطنه عازم ایران شده ازطرف دولت امپراطوری روس از پطرز بورغ بالخصوص اظهارات دوستی و اقدام پذیرائی چه درونینه بآقای نایب السلطنه و در طهران بوزارت خارجه اظهار شد و تشریفات شایانی برای پذیرائی آقای نایب السلطنه تدارك شده بود که والاحضرت باصرار ارآن پذیرائی عذر خواستند معذلك نماینده فرستاده تشریفات وتضیینات و حفظ‌رابط دوستی رابطوری که سزاوار یك دولت دوستی بوده بعمل آوردن تا آقای نایب السلطنه بسلامتی بخاك ایران واردشدند و بعد از آنکه بخاك ایران وارد شدند اظهارات ودادیه وزیر مختارروس بوزارت امور خارجه ایران بیان کردند تااینکه چند روز پیش جناب وزیرامور خارجه دولت بهیه روس بشارژ دافر دولت ایران در پطرزبورغ رسماً اظهار کردند که دولت امپراطوری برای اینکه حسیات دوستانه خود را نسبت بدولت صریحا اظهار بکند و نمایش باین حسیات بدهد در این موقع قشون قزوین رااحضار کرده در این جا هم جناب وزیر مختار روس بوزارت خارجه آمده اظهارکردند که رسماً از طرف دولت متبوعه خودم بشما اظهار می کنم برای اینکه بدانید دولت روس باشما همراه و امیدوار است که شما باین اساس و در ورود آقای نایب السلطنه بتواند موفقیت حاصل بکنید بدون هیچ عوض قشونی که در قزوین دارد امر باحضار کرده است این مسئله که خیلی اسباب قدر شناسی وزارت امور خارجه گردیده فوراً بعرض اقدس آقای نایب السلطنه رسیده حسیات شخص آقای نایب السلطنه در طهران بسفارت روس و در پطرز بورغ بتوسط شارژ دافر ایران ابلاغ شد و یکی دیگراز علائمی که عرض می کنم ووزارت امور خارجه می‌داند چقدر قیمت دارد و البته آقایان هم اهمیت آنرا مطلع هستند اینکه اخیرا ازمسئله در جز مسبوق هستند که اشرار بعضی اقدامات کردند و اسباب یك مشغله در آنجافراهم آوردند وقتی که استعداد دولت بآنجا رسید آن اشرار فرار کردند و بخاك روس پناهنده شدند و دراین جا بجناب وزیر مختار روس اظهار کردیم و در پطرز بورغ هم اقدامات شد جناب وزیر مختار روس هم مساعدت کرد و برای اینکه دولت روس نشانه از مساعدت خودش را بنمایاند که امنیت ایران ودفع اشرار را طالب و مایل است حکم دادند که آنها را بمامورین دولت ایران رد کنند و این ازکارهائی است که یا سابقاهیچ نشده است یا اگر شده است خیلی کم نظیر است که خودشان که مقصری را دستگیر موده رد کنند و این مسئله را آقایان می‌دانند که چقدر مدخلیت در امنیت و آسایش حدودیه ایران دارد و در این مقام لازم است عرض کنم که بنده خیلی قدر می گذارم باین موافقت هائیکه می‌بینم اینها کلی بود در جزئیات مسائلی هم که هرروزه بین وزارت خارجه و سفارت روس هست بنده حس می کنم که رفتارشان رفتار مسالمت و همراهی است نه اینکه بطور مخالفت واشکال تراشی باشد اینست که بنده در اینجا بالخصوص امتنان خودم رااظهار و از کل نمایندگان محترمی که در طهران از طرف دول متحابه هستند اظهارامتنان خودم تکرار می کنم که با صمیمیت برای پیشرفت مقاصد صحیحه و ایران همراه و تأمیناتی می‌دهند که از طرف روابط خارجه می‌توان مطمئن و دلخوش بود پس دراین صورت تصور میکنم زائد نباشد اگرعرض بکنم که ایران بتواند بنابراین پیش آمد که عجالتاً بعرض رسید از روابط و مناسبات خارجه خودامنیت داشته باشد ولی باید متوجه بکار داخله خود بود و باکمال جدیت و باتمام قوا مشغول نظم و تکمیل امنیت داخله خودمان باشیم واگر بعضی نواقص درهر مسئله یادریك اداره یادریلتیك ماحاصل شود باز آن نواقص راجع خواهد بود بنواقص داخلی خودمان که واقعاً باید آنهارا تکمیل کرد لهذا بنده بخصوص دعوت می‌کنم هیئت دولت را ازوزراء ووکلاء که در اینمسئله آنچه توانند اهمیت بدهند وبنده قول می‌دهم که بمحض اینکه یك اندازه اقدامی که درتکمیل انتظام داخلی آن چیزهای دیگری هم که منظر هستم اصلاح بشود وانجام یابد بدون زحمت وباموافقت انجام خواهد یافت پس باید سعی بکنیم که تکمیل نواقص کرده مقدمه آنهارا فراهم نمائیم وتأمین داخلی راتکمیل نمائیم ودراین موقعی که آقای نایب‌السلطنه تشریف آوردند ودول دوست ایران با یك حسیات واحده وبایك صنیاتی (دیگر آقای ارباب اعتراض نفرمایند) و یك محبتی که بنده می بینم صمیمی است منتظرند که برای دولت و ملت ایران پیشرفت حاصل بشود باید وقت را غنیمت بشماریم وبمسائل اساسی و اموری که موجب ترقی مملکت است مراقب بوده واسباب تکمیل نواقص خودرا فراهم نمائیم تابتوانیم صرفه ازاین روابطی که باین خوبی بادول متحابه داریم برده باشیم دولت ایران باید متوجه این نکته باشد که یکی ازمسائل عمدهٔ عالم که میتوان گفت تمام ادارات دیگرشاید درروی آن کار می کنند مسئله تجارت است و این مسئله تجارت که می گویند برای هردولتی ازبزرگترین سعادت وسرمایه استقلال واستقرار آندولت بشمار آید می‌بینند که هردولتی که بیشتر دررشته تجارت عمومی داخل میشود بیشتر طرف توجه عمومی عالم واقع میشود و البته وظیفه اولیه این است که برای تعمیم وتکثیر تجارت باید تعمیم امنیت بدهیم ومراقبت بکنیم که درتجارت خودمان را بروی تمام ملل ودول با کمال مساوات وبیگانگی بازداشته باشیم و اهتمام نمائیم که ارتجارت سایر دول که برای ما نافع ترین چیزهاست فایدهٔ کلی ببریم و البته باید تجار محترم ماهم متوجه این نکته باشند در مسائل تجارتی نکته اهم درستی وصحت عمل وصحت معاملات است که باید تجار کمال اهمیت بآن بدهند بنده می‌بینم که بعضی ازسفراء اظهار میکنند که تجار ایرانی بااینکه ازنقاط فرنگستان دورند چون تابحال بطور صحت ودرستی معامله می کردند بتوسط یك اظهاری و یك تلگرافی و یك نوشته‌ای تقاضای آنها طرف توجه بود وباب تجارت بروی آنها مفتوح حالاهم عرض می کنم که چون مایه وپایهٔ تمام امور همان مسئله تجارت است آنچه برعهدهٔ اولیای دولت وارد است باید طرف توجه مخصوص باشد و آنچه وظیفهٔ شخصی تجار محترم است صحت عمل وامانت است واقدامات صحیحه که باین اساس کمك واقعی بکند که این راه تجارت وسعادت حقیقتاً پیشرفت نماید دراین موقع شاید زائد نباشد که عرض بکنم وقتی حسیات دول دوست نسبت بیك دولتی که باین مقام باشد که وزیر امورخارجه حسیات خودش رابعرض اولیای ملت برساند باید خیلی قدر شناسی از این حسیات شده واین حسیات بتوسط نمایندگان ملت بعموم ملت برسد وبواسطه آن صمیمیت وآن حسن قبول وحسن تلقی ملت بتواند وزارت خارجه برای حسن مناسبات ازدیاد بدهد و البته در این خصوص روزنامه نگاران محترم که زبان ملی هستند مدخلیت تام دارند که کمك نمایند حسیاتی راکه دولت بآن

برمیخورد باطلاع عموم ملت برسانند وبن حسیات قدر بگذارند وموافقتی راکه لازم است در اساس امور بنمایند تااینکه هیئت دولت بتواند بدون مزاحمت ونگرانی وبایك کمك حقیقی ومعنوی آن مناسباتی راکه منظور دولت و ملت است باعلا درجه حسن مناسبات برسانند ودرآخر عرایض باز تجدید امتنان خود را از نمایندگان محترم دول متحابه نموده امیدوارم که این حسن مناسبات درتزاید بوده درهمه جا منتشر باشد (ازطرف نمایندگان احسنت گفته شد)

آقامیرزا مرتضی قلی خان - این فرمایشات آقای وزیر امور خارجه را با کمال مسرت تلقی کردم و خیلی میل داشتم این مسرت‌های خودم قلبی نباشد واظهارهم دراین مجلس کرده باشم معلوم است شخصی مثل وزیرامورخارجه که در این امور این قسم اظهار امتنان وامیدواری بکند خیلی اسباب اطمینان برای مجلس خواهد بود و معلوم است که تمام فرمایشات ایشان را نمایندگان محترم بحسن تلقی قبول میکنند و یقین است که همیشه دول متحابه خصوصاً دول همجوار در مقام دوستی باین دولت بوده‌اند وکسی منکر این مطالب نبوده نهایت اگر بعضی ابتلاآت پیدا شده انشاءالله باقساماتی که شده و بعد از این خواهد شد اصلاح و جبران امور خواهد شد اظهارامتنان خود را از آقای وزیر امور خارجه و از نمایندگان محترم خارجه که در اینجا هستند اظهار میدارم و امیدوار هستم که روز بروز این حسن مناسبات زیادتر بشود.

رئیس — این بیانات آقای وزیر امورخارجه حقیقتاً خیلی اسباب امیدواری شده و بنده هم لازم می‌دانم دراین میان مسرت عموم نمایندگان راازاین اظهارات آقای وزیر امورخارجه نمایم و امیدواری که همه ماها نسبت بروابط خارجه داریم که روزبروز زیادتر ومحکمتر باشد دراینجا بیان کنم.

وزیرامورخارجه — چندروز قبل ازسفارت ایران در پاریس در باب مستخدمین سوئد چیزی اظهار کرده بودند که بمجلس عرض کردم و بعد صورت آنرا کتباً بمجلس شورای ملی فرستادم و خواهش دارم که آن مسئله را هر طوری که رأی مجلس تعلق می گیرد چون یك مسئله جزئی است امروز رای بدهند که جواب پاریس معوق نماند.

صدرالعلماء - چون در جلسهٔ گذشته اسم بنده و همچنین آقای آقاشیخ محمد بنام فرقه سیاسی دموکرات معرفی شد تقریرات ایشان بنده را مجبور کرد که توضیحی در این مقام رسمی عرض کنم و عرض میکنم هر مرامنامه و نظامنامه که مبتنی بریك اساس صحیحی نباشد و مدرك صحیحی نداشته باشد این محل توجه عقلای عالم نخواهد شد پس لازم است اول اساس مسلك خودم را عرض بکنم ومدرك بدست بدهم تا هیچ سوء تفاهم نشود و هیچ اشتباهی و اجمالی نماند و تیمناً و تبرکاً برای مزید نورانیت مجلس عرض می کنم - قال رسول‌الله صلی‌الله علیه وآله

یا اباذر انی اجلس علی الارض و البس الخشن والعق اصابعی وارکب الحمار من غیر سرج واردف خلفی و هذه سنتی ومن رغب عن سنتی فلیس منی . . .

شاید درتماشاچیان مجلس کسی باشد که محتاج به تفسیر باشد من روی خاك می نشینم و لباس خشن میپوشم وبااصابه خودم غذا میخورم وسوار میشوم برمرکبی بغیر از زین یك نفر را همردیف خودم سوار میکنم واین سنت من است وکسیکه این سنت مرا قبول نکند ازمن نیست این اصل اساسی ومدرك مسلك سیاسی بنده است و در مقام تزکیه نفس و تاریخ زندگانی خودم هم نیستم چون تزکیه نفس خصوصی دراینمقام مذموم است ومشروطه خواه هم هستم یعنی قائل بحکومت ملی هستم وقائل بمرکزیت برای حکومت که تمام قوای مختلفه که درمملکت است که یك ملوك‌الطوایف معین است تمام این قوا باید مضمحل باشد و جمع شود دردست هیئت و آزادی خواه هم بنده هستم و اگر آزادیخواه نبودم اینجا کاری نداشتم وباید بگویم چه جور آزادی خواهی یعنی آزادیکه مزاحم به آزادی غیر نباشد مساوات خواه هستم یعنی مساوات درتحت قانون مقدس یعنی شخصی که دارای صد کرور دارائی است با شخصی که صد دینار سرمایه دارد وشغلش لبوفروشی است در تحت قانون ودرمقابل اجرای قوانین مقدسه شریعت باید مساوی باشند بر ضد تشخصات و امتیازات و اعتبارات موهومه هم هستم جداً ولی امتیازات وتشخصات فضلی را تصدیق میکنم والبته احترامات بصاحبان فضل باید بگذارند یعنی باعلاوجه من خودم احترام می گذارم حالا دیگران اگر ندارند و نمیگذارند مختارند اماراجع بمرامنامه ونظامنامه مسلکی عرض کنم این جریانات واین مرامنامه‌های فرق خمسه موجوده مجلس اینها معلوم است یعنی آرزو و آمال است وتمام مسالك رابنده تقدیس می کنم بواسطه اینکه تمام مقصدشان یکی است و البته یك مقصد عالی است وبنده هیچ اجازه نمیدهم که ازفرقه بفرقه یا از اعضاء فرقه نسبت به اعضای فرقه دیگر از موضوع مسلکی خارج شده داخل شخصیات بشویم وعرض میکنم این احزاب واین فرق سیاسی که دراین مجلس هستند وبنده هم جزء یکی از آن احزاب هستم عرض می کنم که ما اخوت دینی داریم اخوت وطن داریم وآلان پنج فرقه سیاسی است که در مجلس هستند عرض میکنم که آنها باید مثل پنج برادر باشند ونزاع مسلکی را بنده خیلی مقدس میدانم ولیکن برای این مملکت وحفظ استقلال این مملکت این پنج فرقه جاناً مالا قدماً قلباً ازهیچگونه خدمتی مضایقه ندارند تادم آخر واگر اجازه بفرمایند بنده عرض میکنم ماپنج برادریم وازیك پشتیم.

گوئی بمثل بسان پنج انگشتیم گر راست شویم درنظرها علمیم ور جمع شویم بر دهنها مشتیم

ویك چیزی میخواهم عرض بکنم وبعد مقصود مسلك خودم را عرض میکنم بنده مستمری دیوان قبول نکرده ام جهت خیلی داشته است وخیلی هم متشکرم و همیشه از زراعت گذران کرده ام خودم دیده ام بچشم خودم که پیرمردهای ژنده پوش از مکانهائی که دارند کسانی که دیمه کاری کرده اند میدانند که هر کس دیمه کاری میکند یکفرسخ دو فرسخ سه فرسخ از محل سکنای خودش دور میشود میروند باراضی که قابل دیمه کاری است آب با خودشان برمیدارند یك قرصه نان برمیدارند چون درزمینهائی که دیمه کاری می کنند آب نیست فقط زمین لیاقت زراعت را دارد گاو برمیدارند وبعضی سالها خودم دیده ام که یکی دو گاو اجاره میکنند میروند آنجا زراعت میکنند و معاش خودش را از آن تحصیل میکند با این سختی وذلت فقر ومسکنت زندگانی میکند وبعد من بچشم خودم دیده ام که مباشرین حکام جزو همان آدم را دیده ام که بدرخت می‌بندند وآنچه باین زحمت تحصیل کرده است ازاو میگیرند لهذا من مسلکا مذهبا تاآن دم آخر که جان داشته باشم باید کاری بکنم که این ظلم ازمملکت مرتفع شود و درباب مرامنامه مسلك دموکرات که تازه منتشرشده است وبنده دیده ام تمام آنها را و سایر مرامنامه ها را هم دیده ام تمام آنها را دیده اند خدمت آقای حجت الاسلام آقای مدرس اصفهانی مسلم است که ایشان نظریات عالی دارند نظرات اساسی خودشان را درتمام آنها خواهند کرد چه مرامنامه فرقه دموکرات چه غیر آن آنوقت اگر هر کسی ایرادی دارد با ایشان مذاکره خواهد کرد بنده عرض میکنم اینجا جای مباحثه درمواد نیست درخارج هم توجیهی کردن که مقصود ماده گذار نیست و آنرا وسیله بعضی حرفها قرار دادن بنده اینها را لایق نمیدانم هرکس ایرادی دارد در اطاق های مجلس یا در خارج ممکن است مذاکره کند که واقعا ببینیم که مرامنامه که صحیح ومشروع باشد یعنی یك طوری باشد که مراد حاصل شود واز الفاظ اومعلوم شود این البته باید توضیح شود وکمال اخوت و برادری و دلسوزی مذاکره شود غیرازاین عرضی نداشتم من اولی که بدارالشورای ملی مشرف شدم باین خدمت ودرآن اطاق آئینه بودیم وهنوز اسم مسلکی نبود بنده از همان وقت درسمت دست چپ نشسته بودم بهمین نظریکه الان دارم آنجا جلوس کردم والان هم جایم طرف دست چپ است واینهم مسلکم بود که عرض کردم دیگر عرضی ندارم (احسنت گفته شد)

رئیس — چون بعضی اجازه خواسته اند به ترتیب اجازه داده میشود.

سلیمان میرزا — چنانچه درجلسه قبل عرض کردم فرقه دموکرات تاآن ساعتی که جلسه قبل افتتاح شد آن مواد بیست گانه را ندیده بودم و پس ازآنکه جلسه ختم شد آن مواد بیست گانه را آقای رئیس فرمودند طبع وتوزیع میکنیم وامروز طبع شده اش را دیدیم وعرض میکنم که اینها کلی است ودرتمام آنها ماها اتفاق داریم برای اینکه اینها یك چیزی نیست که فرقه دموکرات مخالفت داشته باشد باآن چیزی که چاپ شده است همه اتفاق دارند در او وهمه خواهند دید وهمه قبول خواهند کرد واینها چیزهائی نیست که کسی منکر این باشد بلکه تا یك اندازه مشغول عمل هم بوده‌اند از قبیل خرید اسلحه واعزام شاگرد بخارجه اینها چیزهائی است که همه قبول دارند لکن چون فرمودند که هر کسی این مواد را قبول بکند بازنمیتوان گفت جزء این هیئت مؤتلفه است چون قبول این مواد شروط ونظاماتی دارد که باید آنهارا هم قبول کند

تابتوان گفت که جزء این هیئت مؤتلفه است چون آن شروط ونظامات هنوزطبع ومنتشرنشده خوبست اگرممکن‌باشدآن‌شروط ونظامات راهم بدهندبفرقه دموکرات که‌آنها را هم ببینند اگرنظریاتی‌داشته باشندخواهند گفت‌واگرنظریاتی نداشته‌باشندآن‌را هم خواهند گفت ودر این مواد عموماً اتفاق دارند وهیچ اختلاف نظر سیاسی درآنها نیست واگرچیز دیگری است که باعث اقلیت واکثریتی باشدآن‌یك مطلب دیگری است والا عرض کردم اینها کلیات است ودراینها اتفاق تمام است لکن چون‌راه‌عملش دراینجا معلوم نشده شاید اختلاف نظری‌درعملیات دراینجا پیدا شود واین اختلاف نظرهم اختصاص ندارد بفرقه دموکرات وفرقه مؤتلفه ممکن است اختلاف نظردر موقع عمل از برای فرقیکه جزء فرق مؤتلفه هستند هم پیدا نبود واینهم جزتاره‌ای نیست اختلاف نظر درهمه جا برای هرفرقه حاصل شده است فعلا چون کلی‌است اختلافی نیست ولکن وقتیکه داخل‌جزئیات شدیدآن اختلاف نظرخواهد آمد شاید حزب دموکراتهم نظری در عملیات داشته باشند شاید نداشته باشند مطلب دیگر آنکه ازآنروزی که خواستم دموکرات را معرفی بکنم یك نطق مفصلی اظهار بکنم یك (پراکسیون) ازطرف شعبهٔ پارلمانی دموکرات نوشته شده بود وخواسته بودند که اینجاخوانده شود وازپیش‌اجازه خواسته‌بودم که بخوانم دراینجا ولی بملاحظه‌اینکه وقت مجلس تلف نشود اینجا عرض نمیکنم و بعد میدهم باداره تند نویسی‌که بعد طبع کنندودرجراید درج خواهد شد و در آنجا کاملا مقاصد وتاکتیك فرقه اقل را شرح داده اند و مقداری از مواد در اینجا شرح داده شده است هر کسی درآن بعد از مطالعه اشکالی دید ممکن است اطلاع بدهد ورفع اشکال شودمجدداً عرض میکنم که دراین مواد بیست گانه هیچ اقلیت واکثریتی نیست وهمه اتفاق‌داریم وهیچ نمی‌توانیم بگوئیم که دراین کلیات ماهاکه‌سهل است هیچکس‌نمی‌تواند اختلاف‌داشته باشداستقرار امنیت اعزام شاگرد باروپا و از این قبیل مطالب اینها چیزهائی‌است که همه اتفاق دارند همه‌درمحل عمل وقتیکه خواستیم درجزئیات داخل شویم شاید بعضی نظریات مختلف باشد و این هم عرض کردم اختصاص بدموکرات ندارد شاید برای‌خودآقایان اکثریت هم این اختلاف نظرحاصل شود .

میرزا مرتضی‌قلیخان خیلی‌اظهار امتنان می‌کنم‌که الحمدالله این مواد بیست‌گانه در نظر آقایان محترم موقع قبول یافت واینهم البته‌همین‌طور بود چون یك عده کثیریکه درموردی اتفاق کنند بیك اشیاء باطلی اتفاق نخواهند کرد که یك تنفری حاصل‌شودومعلوم‌است که‌بهمینجورچیزها اقدام و اتفاق میکند ولی خاطر نمایندگانرا متوجه این نکته میکنم که ما خواستیم یك اکثریت ثابتی در مجلس باشد معنی اکثریت ثابت اینست که درتحت یك‌نظامی باشد اگر درتحت یك‌نظام نباشد ممکن نیست که‌آن اکثریت ثابت تشکیل شود همینطوری که فرمودند در این‌اکثریت‌هم یك اختلاف آرائی ممکن‌است حاصل شود بلکه در بین هردوسه نفری ممکن‌است دوسه رای حاصل‌شود پس باید یك‌کلی باشد که آراء آنها درتحت‌آن کلی جمع‌شود و یك نظام و ترتیبی باشد که این آراء مختلف‌تحت آن نظامات در بیاید همین‌طوریکه مجلس شورای‌ملی باید اکثریت‌را تصدیق بکند بواسطه‌رفع اختلاف همانطور ما خواستیم این فرقه که ائتلاف کرده اند و این مرامنامه‌را نوشته‌اند بآن نظام‌مخصوص‌داخل شوند تا آن اکثریت را نگاهدارند و این‌اکثریت ثابت باشد بطوریکه در این دوره تقنینیه متزلزل نشود پس با کمال امتنان و تشکر ازآقایان‌استدعا میکنم که هریك ازآقایان میل‌دارند که داخل‌درآن نظامات شوند این نظامات طبع و توزیع میشود و بهمه داده می‌شود هر کدام آنرا صحیح میدانند و قبول کردند با کمال‌امتنان پذیرفته خواهد شد

رئیس — محسنات اکثریتی که در مجلس پیدا شده ومحسنات تعیین احزاب فقط آنهائی‌است که دراین‌مجلس مذاکره شده‌است یکی‌ازمحسنات تعیین احزاب و ناطقین‌آنها اینستکه دیگردرتمام جزئیات تمام افراد یك حزب اجازه نمیخواهند همینکه ناطق‌یك‌حزب یك اظهاری کرد دیگرسایر افراد لازم نیست که نطقی بکنند مثلا یك‌نفر ازیك حزب قبلا آمده‌است بهیئت رئیسه و اجازه خواسته است که من یك‌نظری دارم دراینجا و آمده است عنوان کرده است ویك‌نفرهم ازآن حزب‌آمده‌است که من‌هم یك‌نظری دارم میخواهم اظهارامتنان بکنم آنوقت همینکه این‌اظهارشد بنده می بینم که سی‌نفر اجازه نطق خواسته‌اند پس اگر بناشود در این جزئیات آنقدرمذاکره کنیم کی‌قوانین‌ماميگذرد باین‌جهت عرض میکنم که دیگر داخل این مسائل نمیشویم و مسائلی جزئی‌را درمیان‌خودشان‌مذاکره بکنند و مسائلی که لازم‌است گفتگو شود ازطرف نماینده‌آنها بطورخلاصه درمجلس اظهارمیشود.

وکیل‌الرعایا —اجازه‌میفرمائید عرضی‌دارم

رئیس — دیگردراین‌موضوع داخل‌مذاکره نمی شویم.

وکیل‌الرعایا — داخل این موضوع نخواهیم شد.

رئیس پس میبایست بدانم درچه خصوص است میبایست که قبلا اجازه خواسته باشید که از موضوع مطلع‌باشیم.

وکیل‌الرعایا- بنده نه‌جزء چهل‌ونه نفرم نه جزء نوزده نفر لکن از آدم های اینمملکت هستم میخواهم بدانم چکاره‌هستم.

رئیس —همانطوریکه شاهزاده سلیمان‌میرزا ومیرزا مرتضی قلیخان آمده‌بودند درهیئت رئیسه و گفته بودند مادرفلان خصوص نظریاتی داریم‌واجازه خواسته بودند ممکن بود شماهم تشریف بیاورید و بنده را مسبوق‌نمائید واجازه بخواهید

وکیل‌الرعایا — چشم‌من همین‌کاررا‌خواهم کرد ویکروز مجلس را مشغول میکنم برای اینکه چکاره هستم.

رئیس — قبل از اینکه داخل بشویم در دستوری‌که از برای امروز معین‌شده است میخواهم تقاضا بکنم‌که داخل بشویم درمسئله مستخدمین‌خارجه چون‌چند روز قبل آقای وزیر امور خارجه شفاهاً بیانی فرمودند وآن‌لایحه رافرستادیم بکمیسیون‌نظام و کمیسیون نظام هم‌عیناً نظرش نظر وزارت خارجه است وچون ازطرف وزارت خارجه تقاضاشده است که‌امروز مذاکره شود وفوریت اینهم تقاضاشده‌است اینستکه داخل‌مذاکره‌آن‌میشویم(لایحه وزارت‌امور خارجه درباب مستخدمین ژاندارمری سوئدوراپورت کمیسیون نظام بعبارتی که ذیلا نوشته شده است قرائت شد.)

مجلس مقدس شورایملی راجع بمستخدمین سوئدی موافق راپورتی که از جناب ممتازالسلطنه وزیرمختار دولت علیه درپاریس بوزارت امورخارجه رسیده‌است وزیر مختار دولت سوئد درپاریس بآقای ممتازالسلطنه اظهار نمودکه چون‌صاحبمنصبان‌سوئدی که‌دارای منصب سرهنگی‌هستند سن آنها غالباًنزدیك شصت‌سال است صاحبمنصب باین سن بالخصوص در خدمت ژاندارمری و آنهم باوضع ایران که مشکلتر است قدری محل‌تأمل است بهتر این است بجای سرهنگ سلطان‌وبجای سلطان نایب اول‌برای‌خدمت دولت‌علیه استخدام نمائید ودر ایران هم بآنها درجه بالاتری مرحمت شودکه با فعالیت بتوانند بوظایف خدمتگذاری خود قیام نمایند اینست شرحی که وزیر مختار پاریس بوزارت خارجه تلگراف نموده است چنانچه مجلس مقدس‌هم این‌رأی وعقیده را تصویب میفرمایند مرقوم خواهند فرمودکه تلگرافاً بوزیر مختار پاریس اطلاع داده‌شود.

(محتشم‌السلطنه)

کمیسیون نظام شب‌چهارشنبه ۲۳ صفریکساعت ازشب گذشته بطور فوق‌العاده درتحت ریاست آقای دکترامیر خان منعقدگردید درباب پیشنهاد وزارت خارجه دائر بمستخدمین سوئدی‌که برای‌ژاندارمری جلب خواهندشد مذاکره کرده عین پیشنهاد وزارت مومی‌الیهارا تصویب می‌نماید.

(ازطرف مخبر کمیسیون دکتراسمعیل)

ارباب کیخسرو — بنده نمیدانم جهت‌اینکه این‌راپورت بمجلس آمده است چیست بجهت اینکه هیچوقت از برای استخدام مستخدمین صحبت سن‌آنها درمجلس نشده است وصحبت اینکه چه‌مقامیرا باید دارا باشد وفقط مجلس اجازه داده است که اشخاصی که‌فقط ازآنها استفاده کرد درمملکت استخدام شوند دیگر بسته بنظر خود اولیای دولت است که هرکس راصلحت میدانند استخدام کنند.

معززالملك — گویا اینجا یکقدری آقای ارباب دقت نکرده‌باشندو گویااینطور نباشددرموقعی کلایحه مستخدمین پیشنهاد شدمنجمله‌برای‌ژاندارمری مخصوصاً یادداشت شده بودکه سه نفر مستخدم ژاندارمری که یکنفر رتبه سرهنگی و دو نفر رتبه سلطانی داشته باشند وبآن لایحه رأی‌داده باشد ودر واقع‌مجلس‌رأی‌داده‌است‌بجلب سه‌نفرصاحبمنصب که‌فلان رتبه را داشته‌باشند ودر اینموقع که‌در آن لایحه مذاکره‌میشد یکنفر از نمایندگان مخصوصاً اظهار کرد که‌باید آنهاغیرازمرتبه‌علمی مرتبه‌عملی‌هم داشته‌باشد واین‌خیلی‌وقت‌صحبتی‌بود بجهت اینکه وقتی که‌داخل عملیات شدمیتواند خوب اداره بکند وچنانچه همه‌شما بخوبی مسبوق هستید بواسطه ما بعضی پیش آمدها ازآنجائیکه میخواستیم جلب کنیم موفق نشدیم ومجبور شدیم که‌از سوئد جلب

کنیم وچون ممکن است که‌قوانین و قواعد نظامی هریك ازممالك باهم اختلاف داشته باشد ممکن است رسیدن بمرتبه سرهنگی دربعضی ممالك‌زودتر حاصل شود ودر بعضی ممالك‌خیلی دیرتر درسوئد اتفاقاً همانطور است بطوریکه تلگراف کرده‌اند این رتبه‌طوری است که کمتر حاصل‌میشودوباینجهة سرهنك های آنها سنشان زیاد است و شاید برای ایران که‌یك اداره مستخدم میخواهد شاید محتاج بخیلی‌مسافرت باشد وآن کهرسن‌شاید اجازه‌ندهد که‌او آنقدر حرکت ومسافرت کند و آن طوریکه لازم است از عهده وظایف خودش بر آید علی الخصوص که آن مناسبتی که در باب سرهنك حاصل میشود درباب سلطان هم منظورمی شود بجهت اینکه یك سلطان که از عمرش چهل سال یاچهل وچهار سال گذشته باشدبمرتبه‌سرهنگی میرسد و آن‌مدت فقط برای تکمیل عملیات است و چون این مسئله جلب مستخدمین خیلی اهمیت و شدت لزوم داشت وچندان اهمیتی نداردکه دودرجه بالاتر یا پائین تر باشد ونباید یك چنین کاری را برای آن بتأخیر انداخت باینجهت ما نخواستیم به واسطه یك مسئله که دراساس کار تغییری نمی‌دهد یك اساس را بهم بزنیم وتأخیر بیندازیم وازطرف دیگر چون مجلس بآن لایحه رأی داده بود ازین جهت لازم بود که اینهم بمجلس بیاید و باطلاع نمایندگان برسدکه یك چنین محظوری‌هست.

رئیس — گمان‌نمیکنم مخالفی باشد

ارباب کیخسرو — بنده عرض‌کردم که در آنجارأی داده‌شده‌است برای سلطانی‌وسرهنگی عرض میکنم برای سن در اینجامذاکره نشده‌است آن باخود اولیای دولت است که چه قبیل اشخاص را مستخدم نمایند و حالا اگر اجازه بدهیم یك سلطان عوض یك سرهنك استخدام شود ویك نائب عوض یك سلطان احتمال دارد که در اینجا رأی داده شود و فردا یك محظور دیگری برای‌سلطان و نائب حاصل شودومحتاج بتجدید رأی شویم‌بهتر اینستکه رأی بدهیم سه نفر مستخدم برای این مقامات بخواهند دیگر بسته برأی خود اولیای دولت است .

معززالملك — چون در تلگراف وزیر مختاراظهار شده است که پس از آنکه درخدمت ایران داخل شدند یکدرجه ترفیع رتبه باید بآنها داده شود و این مطرح درمذاکرات کمیسیون نظام نبوده است و جزء رأی نیست بسته است بمیل وزیر اگر خواست می دهد .

رئیس — رای گرفته می شود و راپورت کمیسیون تقریباً درآن قسمتی که آقای معززالملك بیان فرمودند کسانیکه موافقند قیام نمایند

[باتفاق تصویب شد]

وزیر امورخارجه — مطابق تلگرافی که از واشنگتون رسیده است کنترات مستخدمین آنجاهم امضاء شده عنقریب اعزام خواهدشد

رئیس — راپورت کمیسیون نظام درباب اخذ سوار ازایلات قرائت می‌شود

(راپورت مزبوربطوریکه درنمرات سابقه‌درج شده است قرائت‌شد)

افتخار الواعظین -- البته این‌شکلی که بنده این‌راپورت را ملاحظه کرده‌ام سایرنمایندگان محترم هم‌ملاحظه فرموده‌اند وفقط اینجایاد آوری می کنم خاطر مبارك آقایان را که شاید این یاد آوری بنده اسباب تقلیل در مذاکرات شود وقتی که این مواد هشت گانه را ملاحظه کنیم خواهیم دید که در دو ماده او شاید برای بعضی از نمایندگان محترم بعضی نظریات پیدا شودیکی درماده هشت یکی درماده‌دویم‌ووقتی که خوب‌ملاحظه بکنیم‌ازاول تاآخر غیراز آن دوماده درسایر مواد ابداً مذاکره‌نخواهد داشت‌وامیدواریم که‌نمایندگان محترم نظریات خودشانرا در آن دوماده که قدری محل نظراست بفرمایند .

آقامحمد بروجردی - بنده خودم را مکلف وموظف می‌دانم که آن عرایض سابقه‌خودم را تکرار میکنم و تأکید می‌نمایم وعرض میکنم که آنچیزی را که خیلی لازم است رأی آخری او معین شود این‌است که این‌سوار افرادی گرفته‌شود نه‌اجباری چون‌سه‌مضرت‌برای این بعقیده بنده قدر متیقین است چون بنده ازآن‌طوایف‌ایلات خودمان خوب اطلاع دارم بنده عرض میکنم اگر آن‌سوار باین‌ترتیب گرفته شود وافرادی گرفته شود درتحت نفوذ دولت نخواهد ماند و در تحت نفوذآن خان رئیس خودشان خواهد رفت و بهیچوجه آن عالم مرکزیت را او پیدا نخواهد کرد ودیگر اینکه‌آن مواجب آنها بآنها نخواهد رسید چون غالبا دور از مرکزند مگر وقتی که در مرکز باشد و آنهم بطوری که معمول است در ایران باز مقداریش را سر کرده می‌خورد و آنوقت سواری که حقوقش نرسید معلوم‌است حال‌او چه‌خواهد بود دیگرآنکه چنانچه معمول است دربعضی ازایلات وقتی که‌سوار میگیرند تمام را رؤسای ایلات از کسان خودشان معین میکنند واین‌هم‌نباید باشد باید هرسی خانوار خودشان یك‌سوار بدهند بمیل خودشان یکی‌دیگر که ازهمه‌بالاتراست‌این‌است که‌این یك‌ماده‌استعدادی می‌شود از برای آن رؤساء که اگر حرکاتی در سابق می‌خواستند بکنند استعداد نداشتند حالا استعداد پیدامیکنند وبعلاوه چند مضرات دیگرهم دارد که بعقیده بنده از هرسی خانوار یك سوار بخواهند که آنهاباختیار یابطریق قرعه‌انتخاب کنند و بفرستند خیلی بهتر است که رئیس طایفه ابداً مختار نباشد که از سوارهای خودش انتخاب بکند

بهجت -- بعضی از عرایض بنده را آقایان فرمودند این ماده دو که می‌نویسد (میزان گرفتن سوار هرسی خانوار یك‌نفر سوار است) اینجا دو مطلب است که بطریق اجمال ذکر شده است‌یکی نوشته است از هرسی خانوار یك سوار —خانوار عبارت است ازیك چادر در این چادر ممکن است سی‌نفر مرد باشد ممکن‌است یك‌نفرباشدپس‌خوبست یك‌میزانی‌معین کنند که‌ازهر چندنفرمردیك‌سواربدهند یکی‌دیگراینست که‌طریق گرفتن‌یکنفر راهم‌بایدمعین بکنیم که‌بدلخواه رئیس آن ایل‌است یا بانتخاب یابطور قرعه باید معین‌شود .

معززالملك - چون مخبر کمیسیون گویا مریض هستند ازاینجهة بنده خودم رامکلف‌میدانم که وظائف مخبری را ادا کنم وچون ایراد آقا راشنیدم‌بدینجهة جواب آقای بهجت راعرض‌میکنم یکی آنکه فرمودند دریك خانوار ممکن‌است‌سی‌نفرمرد دریك چادر که‌عبارت از یك خانوار است یکنفر مردباشد اگرقدری توجه بفرمائید می‌بینید که‌فعلا ناگزیرهستیم‌ازاینکه بهمان‌ترتیب‌خانواری رفتار نمائیم بجهة اینکه اگربخواهم ترتیب نفری رفتار کنیم‌آنوقت‌باید اول تمام نفرات ایل‌رااحصا کنیم پس در اول قدم ما محتاج بیك احصائیه خواهیم‌شد برای اینکه‌بدیهی‌است وقتیکه‌مابخواهیم بآن امال وآرزوی‌نظامی خودمان موفق شویم‌یعنی خدمت نظامی را اجباری کنیم برای اهالی‌مملکت البته آنوقت محتاج داشتن عده آن اشخاصی که لایق خدمت نظامی هستند خواهیم بود که‌عده‌آنها را معین بکنیم واین محتاج‌است بخیلی‌از مقدمات ونمی‌شودبافرادایلات که لایق‌خدمت نظامی‌هم‌نیستند گفت که‌ازنفرات شماباید سوارگرفت وبرای‌تسهیل کاراست که‌خانوار نوشته‌شده‌است‌همانطورکه‌فرمودند ممکن‌است عده مردها درخانواده ها مختلف باشد ولی چون ماسی‌خانوار نوشتیم که‌یکسوار بدهند این‌یك اختیاری است که‌بآنها داده‌شده‌است که خود آن سی‌خانوار یکنفرسواری راکه‌باید بدهند ازبین خودشان انتخاب نمایند و خود آنها به‌بینند کدام خانوار جایش بیشتر است تمولش‌بیشتر است خود آنها انتخاب بکنند ومن‌تصور نمیکنم که‌این یك اشکالی برای‌آنها تولید کند .

حاج‌سیدابراهیم‌مدرسی- بنده موافقم ولی میخواهم عرض کنم که‌خوب بود یك تخمین احصائیه باندازه که براورد کرده‌اند دراین‌راپورت باشد تارفع بعضی اشکالات بشود و فرمایش آقای آقامحمد هم‌رفع شود این عبارت نمیرساند که درتحت ریاست‌ایلخانی‌است‌خانواری‌است‌وبودجه‌است

لسان‌الحکماء - چیزی که‌دراین‌ماده‌ذکر نشده بود که اهمیت تمام‌داشت‌آن‌مسئله‌سن‌سواراست که‌درهمه جای‌عالم مدخلیت دارد ونظریهٔ کمیسیون باین‌بودکه مداخله درلایحه وزیر نکند و باینجهت چیزی براو نیفزود وباینجهت بنده یك‌چند مواد را که‌خیلی اهمیت‌داشت نوشته وتقدیم کرده ام‌درمسئله سن‌از ۲۱ تا ۲۶را معین کرده‌ام.

بهجت - خواهش دارم آقای معززالملك یك قدری متوجه عرایض بنده باشد بنده از روی دقت آن‌عرایض راعرض کردم ایلیات ما عملیاتش معلوم است امروز خانوار را هم نمیدانیم عده اش چقدر است چنانچه از خود بنده هم ایلات‌عربستان راسؤال کردند و من نمیدانم و ما احصای خانوار هم نمی دانیم اگر احصای خانوار در دست مان بود اشخاص راهم معین کنیم واین قانون‌ما یك‌مدت مدیدی‌طول‌میکشدکه اجراشود ودر این‌مدت ممکن است آن قانون احصائیات هم معلوم شود خانوار یك کلمه است که ممکن است خیلی‌توجیهات داشته باشد قابل احتمالات است برای اینکه هستندکه دو

برادرند یا اینکه پسر و پدر که هردو زن و بچه دارند ممکن است اینها را دو خانوار را ممکن است که یك خانوار محسوب کرد لکن در اشخاص که هیچ ممکن نیست که تخلف کرد بعلاوه میگویم اینکه میفرمائید یك احصائهٔ صحیحی نداریم عرض میکنم بهمین ترتیب در خانوارها هم یك احصائهٔ صحیحه نداشتند فقط همچنین بود آن تخمین را درنفرات میآورند فرقی چندان نمیکندو سایر نظریات ایشان را تصدیق میکنم ولی بشرطی که در نظرشان باشد که در شور دوم قید بکنند بطور اختیار از بین خودشان بتوانند انتخاب کنند که یکنفر متنفذ چهار نفر را انتخاب بکند از بستگان خودش .

وزیر جنك — اولا باید دانست که سی نفر باسی خانوار یك تفاوت عمده دارد خانوار در ایلات یا در هرجا کمتر از پنجنفر مرد نیست وممکن است ده زن ومرد باشد وماتصور میکنیم که اینکه گفته‌ایم از سی خانوار اقلش از صدوپنجاه نفر نفوس که غیراز طفل است یك سوار انتخاب میشود وشاید تادویست وپنجاه که سیصد هم برسد پس ما اقلش یکنفر سوار را از صدوپنجاه نفر میخواهیم که نفراتش معلوم باشد نه از سی نفر که بگوئیم این نفراتش معلوم باشد این موضوع را باید درست دانست و خانوار هم در ایلات زود معلوم میشود و محتاج باین نیست که احصائهٔ ترتیب بدهیم برای اینکه در هر ایلی که شما وارد میشوید رئیس آنهم همراه شما خواهد بود همین قدریکه رئیس ایل همراه شما باشد خیلی زود معلوم خواهد شد که این خانوار چندنفر است منتهی تفاوت اینکار آنچه که محل بماند دریك ایل ده هزار خانواری پانصد نفر می‌ماند واین یك چیزی در باب همین مجلس شورای ملی مثل اینکه عرض می کنم قانون را نمی‌توان از اول داخل درجزئیاتش شد یك کاریراکه می‌خواهیم بکنیم از اول نباید داخل در جزئیاتش بشویم اگر آن روزیکه در این مدرسه نظامی شروع کردید بخواستن یکقانونی و مجلس اگر یك چنین چیزی که حالاهست بنظرمی آید یك چیزچنین غریبی بنظرمی آید اماهرقدر پیشرفتندهی براهمیت آن افزود وهی پیشرفت کرد و در نظر ها جلوه کرد همین طور اینمسئله هرقدر بگذرد بمرور احصا ونفراتش معلوم می شود و بمرور این مسائلی که لازمه نظم اوست معلوم میشود لازم نیست که از الان مامذاکره بکنیم یك مسئله هم درموضوع سن فرمودند واین مکرر دراینجا اظهارشده و عرض کرده‌ایم برای موارد سرباز گیری و توپچی یك قانون نوشته شده چاپ هم شده دراو تکالیف تمام این مطالب معلوم است حتی ما آن شاگردهائیکه برای مدرسهٔ نظامی گرفتیم که من جد کردم واین روزها باز گردیم مدرسه نظام رامعین کرده‌ام که شاگرد قبول نکنند دیگر اینکه تمام این ملاحظات رادرآن بکنند که سنش چه باشد مرض مزمن نداشته باشد تمام این نکات را دکترصحیه می‌داند ودراین موضوع دیگر لازم نیست که یك بحث علیحده بشود و اگر لازم میدانند که آنراهم بیاوریم بمجلس شورای ملی وبا تصویب مجلس شورای ملی باشد که آن را هم بیاوریم بمجلس

ارباب کیخسرو — بنده چنان تصور می کنم اینکه قرار گذاشته‌اند نمایندگان از همه جا جمع شوند اینجا واز ایلات هم جمع شوند برای این است که نظرات خودشان را دراین قبیل مسائل بگویند وبنده تقاضا می کنم از آقایانیکه بیشتر در اینباب اطلاعات دارند ازقبیل آقای سردار اسعد آدینه محمد خان .

حاج محمد کریمخان — آقای مرتضی قلی خان اطلاعات خودشان رابفرمایند آنوقت مجلس شورای ملی هم ملاحظات خودش را می کند اگرمی بایست که از هر سی خانوار یك سوار بگیرد سی خانوار می کند اگر مثلا از ٦۰ خانوار بنظرش آمد آنرا تصویب میکند

بهجت — ما امتحاناً مأمورین خودمان را در گرفتن سرباز امتحان کرده‌ایم دیده‌ایم بچطور رفتار کرده‌اند ودوبرادر بایك پدرمثلا دوتازن چندتا در یك چادر زندگی می کند اینها را یك خانوار می گویند یا دوبرادر در یك چادر زندگی می کنند یك خانوارند یا اینکه میزانش یك چادرنشین است بنده نمیدانم میزان یك خانوار چیست اگر از یك چادر نشینند یك خانوار حساب می‌شوند میزان اینکه این چند نفریکه در اینجا هستند اینها یك خانوارند دو خانوارند هیچ معلوم نمی شود و بنده عرض می کنم که باین ترتیب ممکن است که رئیس ایل آنرا دست آویز بکند و بآنها تحمیل بکند و اسباب زحمت بشود بلی بنده خودم ابتداء عرض کردم ممکن است در یك خانوار سی نفرمرد باشد من باب مثل عرض کردم ممکن است در یك خانوار هم یك نفر مرد باشد عرض نکردم ازهر سی نفر یك سوار بگیرند شما در این میزانیکه تصور فرموده‌اید پیش خودتان که در خانواری پنج مرد است آنوقت سی خانوار یك سوار تعیین کرده‌اند معلوم می‌شود از هر صد و پنجاه نفر مرد یك سوار معین کرده اند حالا هم بفرمائید از هر صد و پنجاه نفر مرد یك مرد گرفته شود یا بقرعه یا بانتخاب و این را مثل یك ماده قانونی در اینجا قرار بدهید عرض کردم وقتیکه بنای احصائیه را گذاشتیم آنوقت بطور تحقیق معلوم می‌شود فلان ایل نفوسش چقدر است و مادام که احصائیه نیست بهمان تخمینی که می گوئید چند خانوار است فلان ایل وهر خانواری پنج نفر مرد لااقل دارد بهمان تخمین می‌توانید بگوئید که از هر صد و پنجاه نفر مرد یك مرد سوار بگیرند چون قانون نباید مجمل باشد باید معلوم باشد تا اینکه نتوانند دست آویز خود بکنند در مقام عمل و اسباب زحمت دیگران بشوند و در مقام اجرا هم بدیهی است در مرتبه اولی بطور اکمل این قانون اجرا نخواهد شد وهیچ ضرری هم ندارد که ما یك قانونی را کاملا بنویسیم لکن درمقام عمل بتدریج عمل شود .

وزیر جنك - در موضوع اینکه فرمودند خانوار لازم است عرض میکنم حضرت سرداراسعد هستند حاج محمد کریم خان هستند خانوار را در ایلات آنقسمتی را می گویند که با هم شریکند یعنی یك خانه اعم از اینکه در یك چادر باشند یا در چند چادر که عبارت باشد از یك پدرپسرهایش یا چند برادر خواه این چند برادر در یك چادر زندگی کنند خواه در پنج چادر زندگی کنند وقتیکه این ایل بیکی یا ایل خانی نهاراشریك میداند که بزشان توی هم است و شیرشان در یك دیگ دوشیده می‌شود و باهم هستند آنها رایك خانوار می گویند اماوقتیکه فرضاً یك پدرویك پسر بود همینکه پدر پسرش زن داده وچند بزاز کله خودش سوی کرد باوداد ویك چادر باوداد وگفت که اینها مال تواز این ببعد تواز من مجزی هستی برو کاسبی بکن این یك خانوار میشود در دهات هم همینطور است حضرت سپهدار هستند میدانند خانوار آنها هم همینطور است وقتیکه با هم شریك باشند یك خانوار محسوب میشوند اعم از اینکه ده نفر باشند یا دو نفر آنقسمتیکه باهم شریکند دراموال درخیروشر همدیگر در نفع و ضرر آنها یك خانوارند وقتیکه جداشدند آنوقت یك خانوار دیگری میشود .

حاج شیخ الرئیس — بنده پاره عرایض میخواستم بکنم دیدم بحمدالله کفایت کرد تقریرات آقای وزیر جنك عرایض بنده را اولی یك نکته را به بیان آقای بهجت میخواهم تعقیب بدهم وعرض کنم که امیدواریم اعمال سابقین و گذشتگان و استبداد را برای خودشان ملاك و مناط ندانند وخودشان را امیدواری داشته باشد که در این دوره تجدد اخلاق اولیای دولت که اخلاق کریمه است طوری دراین مأمورین سرایت بکند که از آنگونه احتمالات وآنگونه تقلبات جلوگیری از تأسیس یك قانونیکه از برای حفظ نظام مملکت واستفاده از ایلات که در حقیقت قوه محافظ مملکت آندو در حقیقت یك قوه مسلحه محل اطمینان دولتند جلوگیری بشود امیدواریم از این ببعد در گذشتن یك چنین قانونی اینگونه احتمالات مانعیت نداشته باشد والبته اگر این احتمالات باشد ممکن است که وزیر جنك خودش هم تمام این اساس را تقلب کند همینطور هم وسایط غرض این است که اینها را مانع ندانند و باکمال موافقت و موفقیت تر این پیشنهاد وزیر جنك موافقت نمایند والبته من هم مساعدم وموافقم دراینکه اساساً داخل شدن در اینمذاکرات از وظایف مجلس شورایملی خارج است .

رئیس — دراینماده بقدر کفایت مذاکره شده است حالا در ماده سیم مذاکره میشود .

(ماده ۳ بعبارت ذیل خوانده شد .)

ماده ۳ - مدت خدمت در زیر اسلحه سه سال است .

حاج محمد کریم خان - اولا بنده پیشنهادی عرض کردم که سه سال زیاد است دو سال باشد بجهت اینکه این اول مرتبه است که سوار گرفته میشود بمردم سخت وگران میآید باینملاحظه خوب است اگر صلاح میدانید دوسال نوشته شود .

وزیر جنك — سابقاً هم عرض کردم بازهم عرض میکنم که مقصود از سه سال این استکه دولت ووزیر جنك اینرا سه سال سوار میشناسد برای خدمت نه اینکه این حکماً سه سال نباید بخانه اش برود خیر اینطور نیست شاید یك وقتی وزیر جنك مقتضی میداند چنانچه امروز هم همین حال را دارد این سربازهائی را که آورده ایم سرخدمت اینها را تقسیم میکنیم دسته دسته ومیروند گاهی بخانه شان لابد درعرض

دوسال سه سال یکی پدرش میمیرد یکی برادرش عروسی میکند دهنفر دربعضی ازمواقع بآنها مرخصی میدهند میروند خانه شان و بر می گردند درصورتی که این ها را برای سه سال مدت خدمت گرفته‌اند همین‌طور سوار ممکن است فلان‌سواری که ازفلان ایل‌می آید مثلا سوارایلاتلوست‌میخواهد برود خانه خودش آنوقت‌ممکن است دولت مقتضی میداند در یك محرمی در یك رمضانی وقتی که این‌ها بترتیب افتادند اجازه می‌دهد یك‌ماهه‌دوماهه سه ماهه پانزده روز بمناسبت موقع حرب و بعد مرخصی میدهد میروند و مراجعت می کنند مقصود ازاینکه گفته می‌شود سه سال در زیر اسلحه است یعنی دولت ووزارت جنك اورا سه سال مستخدم و سوار می شناسد وتا وقتی که او هست دیگری را نمی شناسند .

حاج محمدکریم خان — آقای وزیر جنك میفرماید که بعضی ها منازلشان نزدیك است ممکن است زود بروند و مراجعت کنند اما بعضی منازلشان دور است پنجاه منزل‌است سی‌منزل است باید بیایند و بروند این خیلی اسباب زحمت است بهتر این است که همان دو سال قرار بدهند که مردم هم از روی رضایت و شوق بیایند و مشغول خدمت شوند .

معززالملك - تصورمیکنم آقای‌حاج‌محمد کریم خان تصور فرموده‌اند که تمام این سوار در طهران خواهد بود آنوقت بفرمایند که پنجاه‌منزل باید بیایند وبروند اینطور نیست ممکن است آن سواری که درطهران است تاهنگامی که منزل‌دارد فاصله اش دومنزل بیشتر نباشد علاوه براینکه در این‌جا نمی‌خواهیم داخل این مسائل علمیه‌اش‌بشویم که درگرفتن قشون از مدت زیاد باید شروع شود نه اینکه بعکس ازمدت کم شروع شود بمدت‌زیاد باید برود وهرجاکه شروع کرده اند بگرفتن‌نظام ازمدت زیاد شروع کرده اند این یك (پرنسیپی) خواهد بود .

وزیرجنك - علاوه‌براین اگرصلاح‌میدانید بکمیسیون نظام برود اگر صلاح دانستند دو سال بنویسند بنده در این باب اصراری ندارم مربوط بکمیسیون نظام است .

معزز الملك - کمیسیون نظام نظرتازه نخواهد داشت .

حاج‌سیدابراهیم — عرض می کنم‌این قبل ازشور دوم بکمیسیون نظام میرودپس‌دیگراز این حیث اشکالی نخواهد داشت ولی فرمایشی‌که آقای وزیر جنك فرمودندکه مدرسه را سه‌سال‌قرار بدهند ودرضمن مرخص بکنیم این اسباب اشکال بنده شد باید اینها تاسه سال درتحت نظام باشند ودر زیر لباس واسلحه باشند واینکه بعضی‌اشکال دارندکه این‌ایلات درسه سال درزیر اسلحه‌نخواهند ماند این‌طورنیست فقط باید دوسال درتحت‌اطاعت دولت ووزارت جنك باشند شاید وزارت جنك‌آنها را بنقاط نزدیکتری بمنازلشان مأموریت بدهدخود ایلات هم حاضر برای خدمت هستند و حالا عرض نمی کنم‌که سه سال یادو سال کم وزیاد است‌لیکن دراینکه بآنها مرخصی داده شود باآن مخالفم و لهذا درکمیسیون شور ثانوی لازم دارد .

ارباب کیخسرو - بلی بنده دراینجاعرضی ندارم که در دوسال باشد یاسه سال باشد ولی‌آقای وزیر جنك اظهاری کردند که خیلی اسباب اشکال شد برای اینکه ما ازترتیبات گذشته می‌بینیم‌که صاحب‌منصبان جزء وقتی بخواهند یك دخل‌بزرگی ازطرف آنها بکنند ویك چیزی ازآنها می گیرند ویك مرخصی بآنها می‌دهند وبدبخت اشخاصی که نظارت دارند بنده نمی‌توانم مطمئن باشم که‌سه‌سال مدت باشد و درضمن هر وقتی مرخصی بخواهند اجازه بدهنداین‌تجدید می کند امورگذشته رابنده نمیتوانم عرض کنم‌که اصلاحات جدید یکقدوی تغییر در اوضاع نمیدهد ولی اینقدر راهم میدانم که این مملکت ما به این اصلاحات یکمرتبه مملکت صحیح نشده‌است که مامطمئن شویم بگوئیم مملکت‌ماممملکت قانونی است پس در این صورت که آقا دو سال آقا سه سال هرچه معین کردند بایددرآن مدت زیر سلاح باشند واین مسئله که فرمودند درجزء نیاورند که حتماً اسباب اشکال خواهد شد .

معززالملك — طوریکه درکمیسیون‌نظام مذاکره شد همانست که آقای ارباب اظهار کردند قشونی‌که برای یك مدتی معین گرفته می‌شود برای سه سال است وغیر ازآنهم نخواهد بود والا بازیك بی ترتیبی تازه درنظام خواهد افتاد لکن این را هم اشتباه نکنندکه تمام این اشکالات برای سال اول و دوم خواهد بود همینکه سال اول گذشت بنده گمان میکنم دیگردوسال باشد سه سال باشد چندان سخت نباشد واز برای سواری که سرخدمت هست چندان تفاوتی ندارد .

وکیل التجار — بنده تمام این اظهارات آقایان را شنیدم وهمچنین بیانات آقای وزیر جنك را که اینجا فرمودند و همچنین بیانات آقای مخبررا ولی نفرمودندکه این مدتی‌است‌که سوار درسرخدمت است فقط برای حضوراست یامشق هم خواهدداشت بنده مشق ندیده ام من گمان میکنم‌که عمده مدت که در دوره اول تعلیمات نظامی خودش را بکند که اگر در دوره های بعد لازم شد تحصیلات نظامی خودش را کرده باشد و عالم بقوانین نظامی باشد و در تحت قانون نظامی‌بسربردن برای‌اویك سهولتی خواهد بود درآتیه زیرا که ممکن است اگر مشق نکنند درآتیه اسباب زحمت بشود سوار نمیتواند بی مشق ونظام باشد البته باید تحصیل بکنند و تحصیل سوار بیشتر ازسرباز است اگر واقعاً سوار نظام لازم داشته باشیم باید در دو سه سال تحصیل نظام بکنند .

شیبانی - این تحقیقاتی‌که آقای وزیر جنك فرمودند بنده گمان میکنم‌که همان دوسال باشد ویك سال هم تخفیف داده شود سهلتر نمیشود بطوری که حاجی محمد کریمخان اظهار کردند همان دوسال را ازآنجا بگیرند .

رئیس — مذاکره دراین باب بقدر کفایت شده است حالا رای میگیریم یك پیشنهادی هم از طرف آقای حاج محمد کریمخان شده است حالا خوانده میشود .

پیشنهادی ازطرف حاج محمدکریمخان قرائت شدکه خدمت درزیر اسلحه دوسال باشد .

دکتر امیرخان - بنده این پیشنهاد را قابل توجه میدانم چنانکه مخبر محترم فرمودند این چندماه لازم است‌که در تحت اسلحه‌بمانند تابقانون نظامی فی الجمله آشنا بشود ویك مدتی لازم داردکه‌قوانین سواره نظام را درست یاد بگیرد ، بعلاوه ممکن‌است دراین مدت بعضی چیزها به او بیاموزند که نشیده باشد بعلاوه تعلیمات نظامی که حس وطن پرستی او را زیاد بکند واین هاخودش یك مدت زیادی لازم دارد بعلاوه ممکن است در ظرف این مدت گاهی مریض شوندکه نتوانندمشق بکنند یاآنکه سرخدمتی بروند پس‌در هر صورت وقتی هم که مدت سه سال باشد مدتی است که دولت ازآن ها استفاده بکند چندان زیاد نخواهد بود منتهی یکسال خواهد بود بعلاوه بطوریکه آقای معززالملك فرمودند همیشه‌در جا نظامی را ازبرای یك مدت زیادی میگیرند و کم کم ازمدت میکاهند نه اینکه مدت را کسرکنند وبعد زیادنمایند واگر اینطور کنیم به اشکالات‌زیادی برخواهیم خورد .

رئیس — حالاپیشنهادی است شده است‌باید باورای گرفت حالاباین پیشنهاد رای میگیریم کسانی که این پیشنهاد را قابل توجه میدانند قیام نمایند (ردشد) .

یك پیشنهادی هم از انتظام الحکماء بهمین مضمون شده است .

انتظام الحکماء — بنده پیشنهاد خودم‌را پس میگیرم .

رئیس — چون آقایان وزراء جلسه‌خصوصی تقاضا کرده‌اند جلسه عمومی راختم میکنیم ولی‌چون روزسه شنبه روزعزاداری است مجلس تعطیل‌خواهد بود باین جهت فردا بطور فوق العاده جلسه تشکیل خواهد شد .

دستور جلسه فردا — شور درقانون ثبت اسناد انتخاب کمیسیونها بقیه شور درقانون اخذ مواد از ایلات هست حالا ده دقیقه تنفس است . بعد جلسه خصوصی خواهد شد . رئیس حرکت کرد مجلس علنی مغرب ختم شد .

جلسه۲۱۷
صورت‌مشروح‌روزیکشنبه
۲۶صفر ۱۳۲۹

مجلس دوساعت و ربع قبل‌ازغروب بریاست آقای متین‌السلطنه نایب رئیس تشکیل شد صورت مجلس روز شنبه راآقای معاضدالملك‌قرائت‌نمودند.

غائبین جلسه قبل: مشیرالدوله بااجازه‌غائب.

مرتضی قلیخان بختیاری . سپهدار اعظم - سرداراسعد - آقاسید حسین مدرس‌بوقت‌مقرره‌حاضر نشدند- لواء الدوله مریض‌بودند.

نایب‌رئیس -درصورت‌مجلس اگرملاحظاتی هست بفرمائید.

(اظهاری نشد نایب رئیس صورت‌مجلس را امضاء نمود .)

وکیل‌التجار -مختصراًعرض‌داشتم‌اگراجازه میفرمائیدعرض کنم.

نایب‌رئیس - ممکن است موضوع‌فرمایش خودتان را بفرمائید.